

УДК 364-5-048.445

Сич Т. В.,
к. пед. н.,
ст. викладач
кафедри державної служби,
адміністрування та управління,
Інститут післядипломної освіти
й дистанційного навчання,
ДЗ “Луганський НПУ
імені Тараса Шевченка”

Циган Н. В.,
заступник директора
Луганського обласного центру
соціальних служб для сім'ї,
дітей та молоді

КЛАСИФІКАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглянуто існуючі в науковій літературі та нормативних документах класифікації закладів соціальної сфери та визначено сутнісні ознаки для класифікації соціальних закладів системи надання соціальних послуг України.

Ключові слова: соціальна сфера, класифікація соціальних закладів, сутнісні ознаки, особливості управління соціальними закладами.

В статье рассмотрено существующие в научной литературе и нормативных документах классификации социальных учреждений

и выделены признаки, являющиеся основанием для классификации социальных учреждений системы социального обслуживания Украины.

Ключевые слова: социальная сфера, классификация социальных учреждений, сущностные признаки, особенности управления социальным учреждением.

The article reviews the classifications of social institutions which are in academic literature and normative documents and defines essential features for classification of social institutions of social services in Ukraine.

Keywords: social sphere, classification of social institutions, essential features, social institution management features.

Останніми десятиріччями система соціальних закладів України швидко розвивається і стає досить розгалуженою. Соціальні заклади, служби створюються як у державному секторі, так і в громадському. Сьогодні на ринку соціальних послуг функціонують заклади, створені державними органами влади, громадськими організаціями, благодійними фондами, релігійними організаціями та громадянами. Провідну роль у становленні системи закладів соціального захисту відіграє соціальна політика держави, яка визначає основні напрями та сфери соціального захисту вразливих категорій населення.

Реалізація соціальної політики держави в значній мірі залежить від ефективності системи управління соціальними закладами. Але одним із найважливіших чинників підвищення ефективності управління закладами соціальної сфери є усвідомлення особливостей управління соціальними закладами різних типів, важливим кроком до чого є здійснення повної класифікації соціальних закладів. Адже відомча приналежність, форма власності, види соціальних послуг, які надають соціальні заклади, категорії клієнтів, що обслуговуються ними, а також режим обслуговування клієнтів визначають особливості діяльності цих закладів та управління ними.

Окремі проблеми управління закладами соціальної сфери розглянуто в працях В. П. Андрущенко, В. П. Беха, М. Ф. Головатого, І. Д. Звереві, Г. В. Лактіонової, М. П. Лукашевича, К. С. Шендеровського, Я. І. Юрків та ін.

Більшість науковців [1; 2; 5] зазначає, що управління соціальним закладом має свої особливості, обумовлені специфікою організації соціальної роботи в закладі та надання соціальних послуг клієнту,

що передбачає активне залучення клієнта до співпраці у процесі вирішення його проблем, мотивування клієнта до самостійних конкретних кроків у плануванні та реалізації своїх прагнень для поліпшення власного життя. Але у науковій літературі практично відсутня повна класифікація та типологія соціальних закладів, є поодинокі спроби визначити типи закладів надання соціальної допомоги дітям і закладів соціального забезпечення.

Мета статті – визначити сутнісні ознаки для класифікації соціальних закладів системи надання соціальних послуг України.

У статті 12 Закону України “Про соціальні послуги” визначено, що сфера надання соціальних послуг: “...заснована на використанні та розвитку всіх форм власності і складається з державного та недержавного секторів. До державного сектору входять суб’єкти, що надають соціальні послуги і знаходяться в державній власності, управління якими здійснюється центральними органами виконавчої влади. Комунальний сектор включає установи та заклади комунальної власності, які надають соціальні послуги і знаходяться в підпорядкуванні органів місцевого самоврядування. Управління державним та комунальними секторами здійснюється відповідними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. До недержавного сектору також відносяться громадські, благодійні, релігійні організації та фізичні особи, діяльність яких пов’язана з наданням соціальних послуг. Управління сектором здійснюється в порядку, визначеному законодавством та відповідними статутами” [3]. Тобто у визначенні структури сфери надання соціальних послуг та управління нею ознакою виступає форма власності.

Я. І. Юрків у своїй монографії визначила поняття закладів соціального забезпечення, як “...систему закладів, що функціонують у певних галузях освіти, науки, культури, охорони здоров’я, соціального захисту і мають на меті підтримку соціально незахищених верств населення: пенсіонерів, інвалідів, ветеранів війни, дітей, сімей та інших малозабезпечених верств населення” [2]. Кінцевою метою діяльності закладів соціального забезпечення є надання кожному члену суспільства, незалежно від соціального походження, національної чи расової приналежності, можливостей вільно розвиватися, реалізувати свої здібності, а також запобігання соціальній напруженості, що виникає у зв’язку з майновою, расовою, культурною чи соціальною напруженістю між окремими групами населення.

Особливості окремих соціальних закладів, на думку автора, залежить від їх цільового призначення, сфери функціонування та клієнтів, яким вони надають послуги. Вона стверджує, що заклади соціального захисту можуть бути організовані за відомчим чи територіальним принципом. Водночас відомчі заклади можуть бути частиною територіальної мережі системи соціального захисту, хоча вони не завжди інтегровані в неї.

Науковець визначає соціальні заклади за категоріями клієнтів, які вони обслуговують, і поділяє їх на: заклади для людей похилого віку; заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; заклади для безпритульних дітей; заклади для бездомних громадян та осіб, які звільняються з місць позбавлення волі.

На наш погляд, це неповний перелік соціальних закладів навіть за категоріями клієнтів.

Класифікація соціальних закладів розроблена в Російській Федерації. Це питання регламентоване в Національному Стандарті Російської Федерації у розділі “Соціальне обслуговування населення”, в якому зазначено, що соціальні заклади у Росії класифікуються за такими критеріями: форма власності; типи закладів; види закладів; категорії та групи населення, що обслуговуються в закладах.

За формою власності, соціальні заклади Росії поділені на *державні* та інших форм власності, тобто *недержавні*. До державних відносяться заклади, що є власністю суб’єктів Російської Федерації та знаходяться у відомстві органів державної влади цих суб’єктів. До закладів інших форм власності (недержавних соціальних закладів) відносяться заклади, засновниками яких є благодійні, громадські, релігійні та інші організації та громадяни, які займаються підприємницькою діяльністю з соціального обслуговування населення без створення юридичної особи.

Класифікація соціальних закладів *за типами* здійснюється в залежності від того, в яких умовах надаються послуги населенню. За типами соціальні заклади Росії розподіляються на: стаціонарні, напівстаціонарні, нестаціонарні, комплексні, заклади (відділення) соціального обслуговування на дому, заклади (відділення) термінового соціального обслуговування, заклади (відділення) термінової соціально-консультативної допомоги.

Види закладів у Стандарті визначені в залежності від їх призначення, номенклатури (складу) та характеру послуг, які надає заклад. У переліку за видами закладів визначено 22 види державних закладів

соціального обслуговування населення, їх мета та завдання функціонування. Крім того, в документі визначено категорії клієнтів, яких обслуговують заклади, перелік послуг, форма надання цих послуг, організаційну структуру соціальних закладів.

У рамках магістерського дослідження проаналізовано діяльність соціальних закладів різних форм власності, що існують в Україні, та розроблено класифікацію соціальних закладів за різними ознаками.

За терміном надання соціальних послуг соціальні заклади поділяються на: соціальні заклади тривалого терміну перебування (тимчасового або постійного) заклади короткого терміну перебування клієнтів (денного або нічного); заклади, що надають разові консультації або соціальні послуги; заклади надання соціальних послуг змішаного типу.

Заклади тривалого терміну перебування – це заклади, що надають соціальні послуги цілодобово в умовах постійного або тимчасового проживання в закладі особам, які частково або повністю втратили можливість виконання функцій забезпечення життєдіяльності або спроможність до самообслуговування та потребують постійного догляду та забезпечують створення відповідних умов життєдіяльності, проведення заходів медичного, психологічного, соціального характеру, харчування та догляд, а також організацію трудової діяльності, в межах можливості клієнтів закладу, організації відпочинку, дозвілля та освіти за спеціальними освітніми програмами.

Заклади короткого терміну перебування клієнтів – це соціальні заклади, які надають соціальні послуги клієнтам у режимі денного або нічного перебування клієнтів, в тому числі харчування, ночівлі і залучення до реабілітаційних та адаптаційних програм.

Заклади, що надають разові консультації або соціальні послуги – це соціальні заклади та соціальні служби, які надають клієнтам разову соціально-консультативну допомогу, що спрямована на їх реабілітацію та адаптацію в соціумі, налагодження відносин у сім'ї, громаді та державі, відновлення соціальних зв'язків та мотивацію на самостійне вирішення власних проблем.

Заклади надання соціальних послуг змішаного типу – це соціальні заклади, що здійснюють соціальну роботу з різними категоріями клієнтів в умовах разового надання консультативної соціальної допомоги, в умовах короткотермінового перебування або тимчасового чи постійного проживання, а також за місцем проживання клієнтів.

До таких соціальних закладів відносяться територіальні центри обслуговування людей похилого віку та інвалідів, центри реабілітації для дітей-інвалідів та центр підтримки сім'ї “Промінь надії”, що діє в смт Макарів Київської області, де соціальні послуги надаються клієнтам в цілодобовому режимі, в режимі денного перебування дітей та обслуговування сімей вдома.

За віковим розподілом клієнтів соціальні заклади розподіляються на:

- соціальні заклади для дітей;
- соціальні заклади для молоді;
- соціальні заклади для повнолітніх осіб різного віку;
- соціальні заклади для людей похилого віку;
- комплексні соціальні заклади.

Соціальні заклади для дітей – це заклади, які здійснюють заходи соціального захисту дітей віком від 0 до 18 років.

Соціальні заклади для молоді – це заклади різної відомчої приналежності, різних форм власності, які надають соціальні послуги та здійснюють соціальне обслуговування молодих людей віком від 18 до 35 років.

Соціальні заклади для повнолітніх людей різного віку – це заклади різних форм власності та відомчої приналежності, які надають консультативну допомогу, здійснюють соціальне обслуговування та соціальний захист повнолітніх людей, які потребують допомоги в соціалізації, відновленні втрачених соціальних функцій, адаптації та реабілітації в соціум.

Соціальні заклади для людей похилого віку – це заклади, що здійснюють соціальну підтримку людей похилого віку в умовах постійного або тимчасового проживання, короткотермінового перебування або за місцем проживання, а також здійснюють заходи щодо організації дозвілля, творчого розвитку, освіти за спеціальними програмами, сприяння активній участі людей даної категорії в соціальному житті громади.

Комплексні соціальні заклади – це заклади, установи або соціальні служби, що здійснюють соціальну роботу з сім'ями різних категорій та надають соціальні послуги всім членам сім'ї незалежно від віку.

Ще одним різновидом поділу соціальних закладів є розподіл соціальних закладів **за класифікацією медичних закладів**. У зв'язку з тим, що надання соціальних послуг багато науковців порівнюють із наданням медичних послуг, то доречно здійснити такий розподіл за

класифікацією. Адже здійснення соціальної роботи та надання соціальних послуг, як і медичних, починається зі збору необхідних даних щодо особистості клієнта, його проблем і причин, що призвели до виникнення проблеми. Це стає основою для встановлення “соціального діагнозу” проблемної ситуації, що потребує вирішення. В процесі роботи соціальний працівник спільно з клієнтом не тільки визначає проблему, але й планує “лікування”, тобто складає план вирішення проблеми і визначає конкретні кроки на шляху до “соціального видороження”, а саме комплекс дій, що необхідно здійснити соціальній службі та клієнту особисто для вирішення проблемних питань та відновлення втраченої можливості виконання соціальних функцій у соціумі.

Тож за режимом надання соціальних послуг соціальні заклади можна поділити на: нестационарні соціальні заклади, що надають соціальні послуги на прийомі та (або) вдома – так звані поліклінічні соціальні заклади; денні або нічні стаціонари; стаціонарні заклади з тимчасовим або постійним проживанням.

Нестационарні соціальні заклади – це заклади або служби, що надають соціальні послуги на прийомі під час консультативної допомоги з різних соціальних питань та (або) вдома.

Денні або нічні стаціонари – соціальні заклади або служби, що надають соціальні послуги в режимі денного або нічного перебування.

Стаціонарні заклади з тимчасовим або постійним проживанням – це соціальні заклади, що надають послуги проживання, харчування та забезпечення соціально-побутових послуг у цілодобовому режимі тимчасово або постійно.

За формою власності соціальні заклади можна поділити на державні соціальні заклади та соціальні заклади інших форм власності або недержавні.

Державні заклади – це соціальні заклади, що створені органами державної влади та органами самоврядування та входять до сфери їх управління. В свою чергу Державні заклади за відомчою належністю поділяються на соціальні заклади, що входять до сфери управління Міністерства соціальної політики України, Міністерства науки та освіти, Міністерства молоді та спорту, Міністерства охорони здоров’я, Міністерства внутрішніх справ.

Недержавні заклади – соціальні заклади, що створені громадськими, благодійними або релігійними організаціями та фондами, а також громадянами.

Недержавні соціальні заклади поділяються на заклади, що створені громадськими організаціями, благодійними фондами, релігійними об'єднаннями та громадянами і функціонують за запитом окремих соціальних груп.

Класифікація за джерелами фінансування розподіляє соціальні заклади на:

- заклади, що фінансуються з державного бюджету;
- соціальні заклади, що фінансуються з місцевого бюджету;
- соціальні заклади, що фінансуються за рахунок приватних підприємців (приватні соціальні заклади – в основному це реабілітаційні центри для наркозалежних або алкозалежних осіб);
- соціальні заклади, що фінансуються за рахунок релігійних, громадських організацій або пожертвувань від громадян.

Таким чином, соціальні заклади України класифіковано за ознаками: за формою власності; за джерелами фінансування; за терміном надання соціальних послуг; за режимом надання соціальних послуг; за категоріями клієнтів.

Запропонована класифікація соціальних закладів дає можливість систематизувати розгалужену систему надання соціальних послуг України. До кола напрямів подальших перспективних розвідок варто віднести визначення особливостей надання соціальних послуг та управління у кожному із зазначених типів закладів.

Література:

1. *Андрущенко В. П.* Соціальна робота: менеджмент соціальної роботи : навч. посібник / В. П. Андрущенко. – К. : ДЦССМ, 2003. – Кн. 7. – 276 с.

2. *Енциклопедія для фахівців соціальної роботи / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві.* – К., Симферополь : Універсум, 2012. – 536 с.

3. Закон України “Про соціальні послуги” // Відом. Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст. 358.

4. Национальный стандарт Российской Федерации “Социальное обслуживание населения. Классификация учреждений социального обслуживания. ГОСТ Р 52498-2005” [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

<http://socialwork.tomsk.gov.ru/nazstandart/184-klassifikaziya.html>. – Дата обращения: 22.09.2013. – Название с экрана.

5. *Шендеровський К.* Менеджмент у соціальній роботі : посібник / К. Шендеровський. – К. : Главник, 2007. – 207 с. – Серія (Бібліотечка соціального працівника). –